

Orsós Anna: A romológia alapjai

2015. Pécs: PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium. ISBN 978-963-642-821-1

A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék és a Wlislócki Henrik Szakkollégium dr. Orsós Anna szerkesztésében 2015-ben jelentette meg *A romológia alapjai* elnevezésű kötetet. A könyv interdiszciplináris megközelítésben, az elmúlt 15 év legfrissebb kutatási eredményeire támaszkodva mutatja be a magyarországi cigány/roma¹ kisebbséget, aktuális társadalmi helyzetét, történetét, kultúráját, mai problémáját. Ahogy Forray R. Katalin professzor asszony beköszönő gondolataiban olvashatjuk, ez a mű nem unikális, hisz korábban jelent már meg a tanszék gondozásában hasonló összefoglaló mű, azonban a tanulmánykötet aktualitása mégsem kétséges, hisz az eltelt 15 évben számos új ismerettel, tapasztalattal bővült ez a terület.

A tanulmánykötet egy tizenkettő könyvből álló sorozat része. Egységességét, egyben sorozatjellegét a fedőlap gerincén lévő egy-egy betű jelzi, amelyet összeolvasva a ROMOLÓGIA szót kapjuk.

A szerkesztő és munkatársai évek óta komolyan foglalkoznak a témával, annak egy-egy szeletével, melynek során felhalmozódott elméleti, tapasztalati és gyakorlati tudásukat, kutatásaik eredményeit tárják az olvasó elé. Minden szerzőről elmondható, hogy kutatási területének ismert és elismert szakembere.

A kötet 11 tanulmányt tartalmaz, a fejezetek összekapcsolódása révén szisztematikusan kialakított szerkesztői tematika érződik.

A kötet elején *Forray R. Katalin* a romológia szak rövid történeti tájékoztatója után bemutatja a kötetben lévő tanulmányokat, felkeltve az olvasó figyelmét és érdeklődését. Ebben a fejezetben a szerző a cigány népesség problémakörét kiegészíti egy sajátos szemponttal, mégpedig az idő múlásának észlelésével, érzékelésével.

Kállay Ernő tanulmányában néhány történeti érdekességeken keresztül ismerjük meg az elmúlt évezred Európájának „cigánypolitikáját”. A spanyol, angol, francia példák mellett említést tesz a Romániában élő, rendkívül sokszínű közösségi lét demográfiai adatairól, melyet a magyar cigányság

¹ A továbbiakban az elnevezést szinonimaként használom (Szántóné Tóth Hajnalka)

történetiségének bemutatása követ. Ami mégis összeköti őket, az anyaország-nélküliség, az ebből fakadó, évszázadokon átívelő kilátástalanság és társadalmi peremhelyzet. Az identitáskérdéssel foglalkozó alfejezet rávilágít arra, hogy milyen lényeges dolgokat, tulajdonságokat kell figyelembe vennünk akkor, amikor arra a kérdésre keressük a választ, hogy ki a cigány.

Dupcsik Csaba is a magyarországi romák történetét tekinti át, azonban ezt a szerző tipológiai szempontból közelíti meg, saját gondolatmenetét alátámasztva bizonyítja elméletét. A mű fontos fogalmak – kép, keret, korszak – tisztázásával indul. Képek alatt a szerző történeteket, jellemzéseket, normatív és leíró általánosításokat ért, amelyben próbálja megragadni, hogy milyenek a cigányok, majd arra keresi a választ, hogy a képek tükrözik-e a valóságot. A korszakolás alatt továbbá azt érti, hogy milyen korszakokat érdemes megkülönböztetni a magyarországi cigányság történetében.

Cserti Csapó Tibor írásában szociológiai megközelítésben tárja fel a cigány csoportok helyzetét, illetve betekintést ad a szociológiai kutatások azon részébe, mely a cigány csoportokkal foglalkozik, továbbá felvázolja a romakutatások problémáit. Bevezetőjében tisztázza az elnevezést és a romakutatások alanyainak sajátosságait. Írásából

megtudjuk, hogy a mai romakutatások inkább a romák társadalmi helyzetére irányulnak, míg korábban ez néprajzi, folklorisztikai és nyelvészeti feladatnak számított. Beszámol arról az 1971-es, országos, reprezentatív adatfelvételtől, melynek az volt a célja, hogy átfogó képet adjon a cigányok társadalmi helyzetéről, anyanyelvi, etnikai megoszlásáról, településtípusok és régiók szerinti eloszlásáról, települési és lakásviszonyokról, cigány családok nagyságáról, iskolázottságról, foglalkoztatottságról és a jövedelmi viszonyokról. A szerző a cigány népességre irányuló kutatások legnagyobb problematikáját a rendszerességben, az összehasonlíthatóságban, a minta nagyságában és a reprezentativitásban látja. Tanulmányában röviden ismerteti azoknak a kutatásoknak az eredményeit, amelyek demográfiai, területi, cigányok iskolázottságára vonatkozó, foglalkoztatottsági adatokkal szolgálnak.

Szalai Andrea szociolingvisztikai aspektusból közelíti meg a témát, a mai cigány népesség szociolingvisztikai helyzetét vázolja fel, mintegy bevezetőjeként Orsós Anna és Lakatos Szilvia tanulmányának. Tanulmányában egy általános helyzetképet mutat be a beás és a romani nyelvet érintően. Részletesebben foglalkozik azonban a romani nyelvet beszélő közösséggel; beszédtan-
gráfiai, nyelvészeti, antropológiai vizsgálatok bemutatásával (Réger Zita, Kovalcsik

Katalin, Szalai Andrea és Berta Péter kutatásain keresztül) teszi mindezt.

Orsós Anna tanulmányának bevezetőjében megfogalmazza célját, miszerint a beás nyelv helyzetét, beszélőközösségének nyelvhasználatával kapcsolatos kérdéseket mutatná be. A magyarországi beások származástörténetéről is beszámol, s kitér területi eloszlásukra is. Szociolingvisztikai aspektusból is vizsgálja a témát; tanulmányában megismerjük a beás nyelv rövid, de annál izgalmasabb írásbeliségének állomásait, a beás nyelvészeti és nyelvhasználattal kapcsolatos kutatások eredményeit, kitér továbbá a beás nyelv köz- és felsőoktatásban lévő jelenlegi helyzetére. Kielégítő módon sem a beás, sem a romani nyelv oktatásának feltételei nem teremődtek meg hazánkban.

Lakatos Szilvia hasonló koncepcióval mutatja be a romani nyelvet – mind a kutatások, mind az oktatás területén –, mint az előző tanulmány. Lakatos röviden ismerteti a romani nyelv eredetét, fejlődési szakaszait, ismerteti a romani nyelvvel kapcsolatos kutatásokat, kitér továbbá a nyelvoktatásban betöltött szerepére, a nyelvvizsga lehetőségére.

Pedagógus lévén a következő tanulmány az, amelyik leginkább felkeltette érdeklődésemet és elnyerte tetszésemet. A romák és az iskola, az iskolázottság és a munkanélküliség kapcsolatát, a munkaerőpiaci esélyeket, valamint a roma tanulók iskolai hátrányait sok kutatás vizsgálta már Magyarországon,

azonban *Hajdu Tamás – Kertesi Gábor – Kézdi Gábor* a magyarországi roma tanulók középiskolai „pályafutásáról” és egyetemi továbbtanulási esélyeiről számol be. A tanulmány a Tárki Életpálya-felmérésének gazdag információira támaszkodva, rendkívül alaposan alátámasztott, matematikai statisztikai elemzésekkel végzett kutatását mutatja be, amely igyekszik a roma fiatalok középiskolai lemorzsolódásához vezető okokat feltárni. Arról számol be, hogy minden második 20 éves roma fiatal a mai Magyarországon nem tud valamilyen középiskolai végzettségre szert tenni. „*A roma fiatalok általános iskolai lemaradását nem etnikai sajátosságok, hanem csaknem kizárólag jól értelmezhető társadalmi okok magyarázzák*” (i. m. p. 219). A lakóhely szerepe, a lokális jelleg a roma fiatalok középiskolai lemorzsolódásában nem játszik szerepet. Kiemelendő az a vizsgálat, amelyben a kutatók arra a megállapításra jutottak, hogy a roma fiatalok körében a magas iskolai végzettségű, szoros kapcsolatok számának alakulása összefügg a lemorzsolódás esélyével. Az írás színvonalát emeli a kutatás során kapott adatok táblázatos formában történő bemutatása, melyek sajnálatos módon a kis betűméret miatt nehezen olvashatók, azonban a tanulmány értékén ez mit sem változtat.

Oktatáspolitikai aspektusból közelíti meg a központi témát *Zolnay János*, aki a roma ta-

nulók esélyeit kronológiai sorrendben mutatja be tanulmányában. Kitér többek között arra, hogy a romák néhány évtizedes késéssel követték a többségi társadalmat az oktatásban, azonban a szegregáció mértéke jelentős. Az 1960-as, 70-es években jöttek létre az úgynevezett „felzárkóztató” csoportok, illetve a 80-as években a „kisegítő” osztályok. A szerző beszámol arról, hogy a közoktatás expanziója a roma társadalomban is megjelenik, hisz fokozatosan nő a rendszer-váltás óta a roma tanulók érettségig adó intézményekben történő továbbtanulása. A mű foglalkozik továbbá a szelekció és a szegregáció fogalmának magyarázatával, majd a tanulmány befejező része az esélyki-egyenlítő rendszerkorrekciós lehetőségeket mutatja be.

Fórika László – Török Tamás – Magicz András tanulmánya a nemzetiségi jogok rendszerét vizsgálja. A kisebbségi (itt elsősorban a roma) jogok nemzetközi és hazai szabályozása jogi és politikai szempontból is komoly nehézséget jelent az államoknak. A mű kitér a nemzetiségi oktatás hatékonyságának kiemelt szerepére, a kultúra, könyvtár, közgyűjtemények, nemzetiségi média, nemzetiségi önkormányzatok feladataira. A tanulmány foglalkozik továbbá a nemzetiségi jogok megjelenésével a különböző törvényekben (köznevelési törvény, egyenlő bánásmódról szóló törvény),

illetve a nemzetiségi jogvédelem szerveit mutatja be alaposan és érthető módon.

Szuhay Péter a cigány csoportok kultúrájával ismerteti meg az olvasót. A tanulmány érdekes és olvasmányos formában mutatja be a cigányokról szóló néprajzi és antropológiai szemléletű kutatásokat. A 20. századi kutatók folklorisztikai érdeklődése kiterjedt a zenére, táncrea, a mesére, a régi mesterségekre, valamint újabban a cigányok hiedelemvilágára és szokásrendszerük néhány elemére. A szerző felsorakoztatja a legjelentősebb kutatók nevét is az adott témában. A tanulmány említést tesz a cigány kultúra taníthatóságára, annak nehézségeire, ugyanis a cigányság etnográfiai leírását alapvetően meghatározza az, hogy melyik etnikai csoportba tartozik.

Beck Zoltán tanulmányában kísérletet tesz arra, hogy az olvasóval megismertesse, miként alakult a cigány irodalom és képzőművészet terminusának használata. A megfelelő fogalmak tisztázása után a szerző Csengey Dénes, Rajkó Djuric és Kelemen Zoltán monográfiáira építve tekinti át a cigány irodalmat. Majd a tanulmány második, kisebb terjedelmű részében a magyarországi cigány képzőművészet sajátosságait részletezi, bemutatva, nevesítve számtalan professzionális képzőművészt.

A könyv komplex szemlélettel, elsősorban hazai vonatkozásban láttatja a vizsgált té-

mát. Ily módon több tudományterületet lefedve, széles spektrumon tájékoztatja az olvasót. A kötet színvonalát és értékét növeli, hogy a tanulmányok végén a témában fellelhető bőséges szakirodalmi ajánlást tesz. A kötet legfontosabb és egyben minden tanulmányban fellelhető dilemmája az, hogy valóban ismerjük-e azt a tömeget, sokaságot, mely kutatásaink alanya. Fel merjük-e vállalni azt, hogy tudjuk, ki a cigány? Teljes mértékben egyetértek Cserti-Csapó Tibor gondolatmenetével, hogy nehéz erre a kérdésre válaszolni, hisz számos ponton emberi érzékenységet, állampolgári jogokat is sértenénk. Jelen társadalmunk egyik jellemzője a romák negatív megítélése, ám ha szembenézünk előítéleteinkkel, az önmagában nem elég ahhoz, hogy ténylegesen

„megszabadulhassunk” tőle. Az Orsós Anna által szerkesztett tanulmánykötet nagyban hozzájárul ahhoz, hogy megértsük a romák gondolkodásmódját, életszemléletét; a már sokat említett diszkrimináció és a körülötte tornyosuló problematika előtérbe kerüljön, és ha lassan is, lássunk valamiféle javulást a romák esélyegyenlőségének és megítélésének területén.

A kötetet nemcsak szakembereknek, nemcsak a téma iránt érdeklődő közönségnek ajánlom, de biztosan állítom, hogy a felsőoktatás pedagógusképző diskurzusainak is hasznos forrása lehet.

Bízom abban, hogy a kötet szubjektív bemutatása felkeltette az olvasók figyelmét annyira, hogy érdeklődéssel lássanak hozzá a tanulmányok részletes megismeréséhez.

SZÁNTÓNÉ TÓTH HAJNALKA
tanársegéd, Kaposvári Egyetem
PhD-hallgató, PTE BTK OTDI